

більш повним визначенням архітектури буде “практичне мистецтво створення об’ємно-просторових функціональних форм”, а подальше уточнення характеру функціональності (невід’ємна акцидентна ознака) остаточно відокремить архітектуру від інших видів “практичних мистецтв”.

Отже, ми приблизно окреслили перелік ознак, “під кутом яких” за ієрархією, тобто враховуючи їх взаємну ієрархічну підпорядкованість (а саме нижчі за ієрархією ознаки мають розглядатися “в світлі” вищих), визначатимемо саме специфіку організації та управління в архітектурній діяльності:

1. З боку власних ознак:

1) поєднання технологій з творчістю в процесі безпосередньо архітектурної діяльності;

2) поєднання технологій з творчістю в процесі підготовки кадрів для реалізації архітектурної діяльності (“нижчий” екстремум);

3) поєднання технологій з творчістю в процесі “зовнішнього” відповідно до архітектурного процесу сприйняття результатів архітектурної діяльності (“верхній” екстремум).

2. З боку невід’ємних акцидентних ознак:

1) містобудівна складова архітектурної діяльності;

2) функціонально-просторова складова архітектурної діяльності.

3. З боку “найближчих” до наших обставин від’ємних акцидентних ознак, а саме “в наш час”, “в Україні”, “в Києві”:

1) специфіка, пов’язана з сучасним організаційно-правовим забезпеченням архітектурної діяльності в Україні;

2) специфіка, пов’язана з сучасним організаційно-правовим забезпеченням архітектурної діяльності в Києві;

3) специфіка, пов’язана з архітектурною діяльністю в умовах історичної забудови.

Наведений філософсько-філологічний аналіз мав визначити основні ознаки складових терміна “архітектурна діяльність”.

1. Закон України “Про архітектурну діяльність” // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 31. – 246 с. 2. Товбич В.В. Деякі аспекти архітектурної діяльності. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА, 2001. – Вип. 9. – С. 105–109 3. Товбич В.В. Архітектурний менеджмент. Системний підхід. Строительство, материаловедение, машиностроение Стародубцевские чтения. – Днепропетровск, 2004. – Вип. 27. – С. 26–32. 4. Nicholson M.P. Architecture Management, E&FN Spon, 1992.

УДК 72.035/036 (477.8)

Х.Р. Харчук

Інститут “Укрзахідпроектреставрація”,
кафедра містобудування

КОМПЛЕКС КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ ЄЗУЇТСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ ТА КОНВІКТУ В м. ХИРОВІ

© Харчук Х.Р., 2007

Досліджено культурно-освітній заклад – комплекс будівель єзуїтської колегії, конвікту та каплиці в м. Хирові Старосамбірського району Львівської області, побудований в кін. ХІХ ст. – об’єкт історико-архітектурної спадщини західного регіону України, пам’ятка архітектури місцевого значення.

Комплекс закладу єзуїтської колегії та конвікту знаходиться біля північних схилів Карпат, на пагорбі, на південній околиці містечка Хирова Старосамбірського району Львівської області, на

території колишнього села Боньковичі. Заклад, оточений від північного сходу зеленими масивами лісів, від сходу та північного заходу садами, становить архітектурну доміную навколишньої місцевості. За будівлею закладу, з південного заходу, знаходився парк зі ставом пейзажного (англійського) типу. Парк за часи перебування у закладі радянських військовиків втратив свій первісний вигляд.

Хирівська єзуїтська колегія та конвікт були побудовані завдяки зусиллям отців Мар'яна Моравського і Генрика Яцковського [1]. Поводом для створення цього закладу був незадовільний стан тодішньої єзуїтської гімназії та конвікту, що існували в Тернополі від 1820 р. Для побудови закладу отець Мар'ян Моравський пожертвував своєю дідиною в сумі 105000 золотих ринських. Вже у грудні 1882 р. отець Генріх Яцковський почав шукати в Галичині відповідного місця для заснування конвікту. Про намір єзуїтів довідався пан Топольницький, власник Хирова і кількох прилеглих сіл, і згодився продати два свої фільварки – Боньковичі над Стривігором і Поляну за Сливицею, котрі нараховували 954 морги поля і лісу. 16 березня 1883 р. в м. Самборі був підписаний остаточний акт угоди і за 60 000 золотих ринських фільварки були куплені. 31 липня цього ж року отець провінціал Генріх Яцковський розпочав будівництво закладу.

Первісний проект закладу був виконаний архітектором Юзефом Кастаном Яновським зі Львова в грудні 1882 р., однак не був погоджений. Заклад побудований за проектом відомого архітектора, професора Антона Луцкевича з Кракова за участі архітекторів Раймонда Меуса та Владислава Островського [2, 3]. Після смерті А. Луцкевича будівництво продовжив тернопільський архітектор Ян Тадеуш Закржевський [4]. Будівництво головного корпусу колегії та конвікту незважаючи на численні перешкоди, а також перерви з серпня 1883 р. до 1891 р., велося досить швидко. Для того, щоб мати за короткий час багато цегли і дахівки, в 1884 р. споруджено поруч цегельню. В цьому ж році підведено водопровід і для полегшення комунікацій підготовлено під'їзні дороги. У 1883 р. зведено стіни будівлі до висоти другого поверху, в 1885 р. закінчене будівництво колегії (поміщалося в південно-західному крилі) і ліве крило конвікту, в 1886 р. закінчені обидва крила конвікту, в 1888 р. збудований лівий павільйон, а в 1889 р. – правий павільйон з обох боків головного корпусу. В березні 1890 р. вибухнула пожежа, яка завдала часткової шкоди будівлі, через те протягом всього 1891 р. проводилися відновлювальні та реставраційні роботи. Загалом будівля, за винятком тоді ще не реалізованої окремо стоячої каплиці і певних змін у плануванні приміщень, майже повністю виконана за проектом А. Луцкевича.

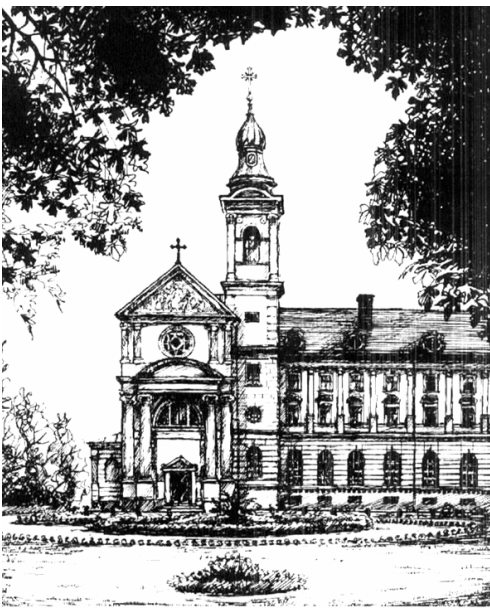
У 1904–1905 рр. на кошти священика Юзефа Савіцького заклад був розширений з боку головного фасаду, тоді добудоване нове південно-східне 57-метрове крило з новою каплицею в стилі неоренесансу [5]. Каплиця побудована за проектом архітектора, професора Львівської політехніки Едгара Ковача за участі архітектора, професора Львівської політехніки Івана Левинського [6]. Будівельні роботи здійснювалися під керівництвом Станіслава Дидека. Будівництво каплиці було завершено в кінці 1906 р. Цю найцінішу з точки зору мистецької вартості будівлю закладу, прикрашали стюки і скульптури, картини (у головному вівтарі), мозаїки на стінах (виконані за проектом Стефана Матейка на краківській фабриці Станіслава Габріеля Желенського), живописні розписи (автор Кароль Машковський), металеві елементи, багате облицювання вікон і дверей. Різьбу головного вівтаря виконав італієць Цезар Аурелі, горельєфну композицію “Христос і діти” в тимпаноні на фасаді каплиці – відомий скульптор, автор пам'ятника Адаму Міцкевичу у Львові, Антон Попель [7].

Головний вівтар колись прикрашала скульптура з білого мармуру св. Йосифа з Дитям Ісусом на руці. Над ним на арці апсиди кольоровою мозаїкою було зображено чотири євангелісти. На склепінні апсиди були портретні розписи – Бог Отець, Христос і Успення Божої Матері.

До конвікту належало 70 моргів парку і городу, 8 спортивних майданчиків розмірами від 1060 до 2070 м², 4 тенісні корти, 5 ставів, 500 моргів поля і лісу. Перед головним будинком були розташовані клумби і травники. Широкі заїзди і рекреаційні стежки переплітали територію конвікту.

За функціональною типологією хирівська колегія та конвікт – освітні будівлі (рис. 1, 2). Будинок колегії – триповерховий, цегляний, тинькований, з внутрішнім двором (86×88 м), зведений в

стилі неоренесансу. Складається з чотирьох корпусів, які оточують квадратне в плані подвір'я. Від північного заходу корпус замкнений прямокутним у плані павільйоном, від південного сходу до нього прилягає розташований під прямим кутом новий прямокутний у плані корпус, завершений спорудою каплиці, що звернена головним фасадом до північного заходу. Незважаючи на значні габаритні розміри (довжина головного фасаду з павільйонами – 172 м), будівля відзначається гармонійною легкістю архітектурних форм. Головний фасад будинку вміру насичений архітектурними акцентами. З кінця XIX ст. збереглося ліпне оздоблення фронтона головного фасаду з розетами, голівкою херувима та декоративними вазами; маскарони над віконними обрамуваннями; капітелі пілястр; решітка балконної балюстради тильного фасаду. Внутрішнє планування колегії в основному коридорного типу з одностороннім розташуванням приміщень (за винятком колегії – південно-західного корпусу, де розташування приміщень коридорного типу з двостороннім розташуванням приміщень). Широкі коридори загальною довжиною 1980 м обходять по периметру всю споруду. Сходові клітки розміщені в наріжниках чотирикутника, в ризалітах корпусів. Коридори перекриті хрестовими склепіннями з пониженими арками, каплиця – приплюснутим парусним склепінням, решта приміщень – здебільшого стропилами. У найбільших за розмірами – театральній, актовій та їдальній залах – збереглися чавунні колони. В інтер'єрі колишнього читального залу збереглася кесонована стеля. В каплиці збережене ліпне оздоблення склепіння з трьома (з чотирьох) мозаїчних погрудь євангелистів у вівтарній частині. Просторі навчальні класи були добре освітлені високими прямокутними вікнами (на першому поверсі – прямокутними з півциркульними завершеннями). Наукові, рекреаційні та інші зали, велика бібліотека гідно репрезентували хирівський заклад. На особливу увагу заслуговував природничий музей з багатою колекцією птахів та метеликів з Азії та Америки.

Рис. 1. Хирів. Колегія єзуїтів. Вид з півдня. 1890 р.

Рис. 2. Хирів. Колегія єзуїтів. Бічне крило конвікту з каплицею. Рисунок поч. XX ст.

Хирівський заклад мав власні водопровід з джерельною водою (розширений у 1913 р.), млин, пекарню, парову пральню, слюсарню і столярню. Від 1923 р. конвікт отримав для власних потреб електростанцію, господарські будинки, окремо розташований двоповерховий шпиталь для інфекційних хворих (так звана інфірмерія), два будинки для помешкань світських професорів, власну друкарню [8].

Згідно з даними історичних джерел [9], на початку XX ст. заклад був розрахований на 500–600 вихованців, мав велику театральну залу (на 1000 осіб), каплицю та їдальню (на 500 місць). Тут

здебільшого навчалася молодь з римо-католицьких родин. Проте інколи сюди потрапляли молоді люди з українських греко-католицьких і вірменських родин.

У 8-класовій класичній гімназії в різні роки навчання викладали загалом 20–30 професорів-єзуїтів, якими керував ректор. Були тут також світські професори, які навчали музики і гімнастики.

Першим ректором закладу був отець Юліуш Христіан, який 15.IX.1886 р. разом з декількома професорами з Тернополя відкривав у першому побудованому крилі корпусу (пізніше колегії) перший шкільний рік з групою 102 учнів у двох гімназійних класах. Згодом ректор Генрік Яцковський закінчує будівництво закладу і в 1891 р. утворює тут 8-класну класичну гімназію з правами державної школи, яка налічувала 370 учнів у конвікті.

У 1904 р. віце-ректор Максиміліан Кегльсдорфер розбудовує заклад бічним крилом з новою каплицею. Його справу завершують ректори Ян Нуцковський і Ян Слонковський. Під час Першої світової війни гімназією керує отець Ян Ростовський, якого заарештовують росіяни і вивозять до Сибіру – до Томська, а потім до Кузнецька. Надалі закладом керує ректор Юзеф Савіцькі. У 1918 р. він змушений відіслати 316 учнів додому через початок українсько-польської війни. У 1918 р. українці інтернували Ю. Савіцького до Коломиї, де він був до 1919 р. Після повернення Ю. Савіцькі ремонтує будинок закладу, який був дуже знищений війною і вже у жовтні цього ж року відкриває з 269 учнями гімназію. У 1920–1924 рр. заклад відбудовують після пошкоджень, отриманих під час українсько-польської війни 1918–1919 рр. і одночасно модернізують. Отець-ректор Станіслав Цісек електрифікує будинки закладу, а його наступник отець Володимир Конопка в 1920-му році оздоблює склепіння каплиці поліхромним живописом.

У 1936 р. отці Станіслав Кржижановський і Юзеф Косціш відновлюють інтер'єр закладу, переплановують навчальні корпуси. У 1937 р. над однією зі сходових кліток споруджено вежу астрономічної обсерваторії.

Останній ректор Станіслав Цісек був змушений покинути Хирів 11.09.1939 р. через прихід сюди радянських військ. В цей час колегію і конвікт перетворили на казарми, каплиця була перероблена на кінозал для військового клубу. На карнизах вздовж верхніх вікон були покладені дошки і таким чином утворилося переkritтя, яке закривало склепіння. З головного вівтаря було усунено мармурову фігуру св. Йосифа. На цьому місці став постамент з погруддям маршала Ворошилова. В бічних вівтарях місце спалених ікон зайняли таблиці з цитатами Леніна і Сталіна. Цінну бібліотеку закладу в товарних вагонах мали перевезти до Дрогобича (проте її подальшу долю прослідкувати неможливо). Великий парк і звіринець, засаджені рідкісними породами дерев, були вирубані. В роки німецької окупації тут знаходився спочатку від червня 1941 р. табір для військово-полонених, а пізніше, від 1943 року – військовий шпиталь. Наприкінці 1943 року німці відновили діяльність закладу. Під час їх відступу в серпні 1944 року будівлі горіли. Тоді було знищене повністю південно-східне крило. Після приходу радянських частин у місто тут розмістилися військові; в наступні повоєнні роки в будівлях закладу розміщувалися одна з найпотужніших в СРСР десантних бригад. На схід від комплексу було створено військове містечко. Каплицю використовували як їдальню. Основне будівництво проводило Міністерство оборони СРСР у 1979–1983 роках. На території закладу постали нові корпуси споруд, внаслідок чого був порушений архітектурно-ландшафтний ансамбль комплексу. На місці зруйнованого у війну крила візаві у 1979–1983 рр. з'явилися дві нові прибудови. Новозведені у 1980-ті рр. будівлі на території архітектурно-паркового ансамблю є чужорідними елементами у загальному естетичному сприйнятті пам'ятки, так само як і високорослі дерева, посаджені після 1945 року.

У 2003 році військові покинули заклад. Каплиця (формально з 1996 року, фактично від 2001 року) використовується як храм вірних православного обряду (УАПЦ). У 2002 році в храмі встановлено іконостас, що перед війною знаходився в хирівській церкві Різдва Богородиці.

Хирівський навчальний заклад свого часу був на рівні найкращих гімназій цього типу тодішньої Європи. Гаслом закладу слугувала теза – “DEO, PATRIAE, AMICITAE”, тобто “Служи БОГУ, ВІТЧИЗНІ, ПРИЯТЕЛЯМ. З 1893 р. тут почав виходити журнал “Z Chygowa” під редакцією отця Владислава Ченча, який в 1912 р. змінив “Kwartalnik Chygowski”, а в 1922 р. – двомісячник “Przegląd Chygowski”.

Заклад надавав ґрунтовну підготовку учням. Скласти іспити на атестат про освіту було нелегко. Так, наприклад, з 300 учнів набору 1930 р. атестат отримало лише 27 осіб. За часи свого існування конвікт виховав декілька поколінь молоді, серед яких багато хто досяг значних успіхів. У 1899 р. цю гімназію закінчив відомий юрист і краєзнавець Мечислав Орлович, керівник Академічного туристичного клубу у Львові, автор багатьох цінних путівників, статей, рефератів.

Хирівська гімназія, конвікт та каплиця – характерний приклад комплексу будівель культурно-освітнього закладу кінця XIX – початку XX ст., зведеної у стилі неоренесансу. Згідно з постановою Львівського облвиконкому № 101 від 12.02.1993 р. комплекс будівель закладу взято на державний облік як пам'ятку архітектури місцевого значення. Таких пам'яток на території України, враховуючи їх історико-архітектурну цінність, масштабність, ансамблевий характер, збереглося не так багато. Тому сьогодні є актуальними питання подальшої долі пам'ятки, її збереження, реставрації та майбутнього використання.

1. Gredień L. *Chyrowiaczy*. – Kraków, 1991. – 9 s. 2. *Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem*. – Przemyśl, 1894. – 3 s. 3. *Czasopismo techniczne*. R. IV. – Lwów, 1886. – № 3. – 42 s. 4. *Czasopismo techniczne*. R. XIX. – Lwów, 1901. – № 12. – S. 138–139. 5. *Sprawozdanie Prywatnego Gimnazjum O.O. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem*. – Przemyśl, 1894. – S. 3–4, 11. 6. Łoza S. *Słownik architektów i budowniczych polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących*. – Warszawa, 1931. – S. 171, 416. 7. *Kościóły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*. – T. 5: *Materiały do dziejów sztuki sakralnej*. – Kraków: Międzynarodowe centrum kultury w Krakowie, 1997. – S. 41–53. 8. *Sprawozdanie dyrekcji zakładu naukowo-wychowawczego O. O. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za rok szkolny*. – Chyrów, 1928/29. – 6 s. 9. Orłowicz M. *Pzewodnik po Galicyi*. – Lwów, 1914. – 267 s.

УДК 72.035

Б.С. Черкес, О.К. Жук

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну та основ архітектури

ЮЛІАН ЗАХАРІЄВИЧ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ЛЬВІВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ШКОЛИ

© Черкес Б.С., Жук О.К., 2007

Висвітлено творчу, науково-теоретичну та педагогічну діяльність проф. Юліана Захарієвича, проаналізовано його роль у формуванні львівської архітектурної школи у період архітектури історизму у Львові.

Актуальність статті. У зв'язку з інтеграцією нашої держави у світову спільноту потреба вивчення своєї історичної та мистецької спадщини набула особливого значення. У такому контексті дослідження творчої спадщини архітектора Ю. Захарієвича є досить актуальним. З його ім'ям безпосередньо пов'язане формування львівської архітектурної школи як явища галицької та європейської культури. Саме тому постать та творчість Ю. Захарієвича викликає неабиякий інтерес як в Україні, так і в наукових колах центральноєвропейських країн. Ще однією причиною є той факт, що 2007 рік багатий на ювілеї – 170 років з дня народження професора і 130-та річниця його величного творіння – головного корпусу Львівської політехніки.

Мета статті. Аналіз творчої, науково-теоретичної спадщини Ю. Захарієвича. Дослідження його ролі в утвердженні львівської архітектурної школи.